

Πέμπτη 27 Μαρτίου 2014

Ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας

Βασίλης Γιαννακόπουλος, γεωστρατηγικός αναλυτής
www.geostrategy.gr geostrategical@yahoo.gr

Αναμφισβήτητα, για περίπου δύο δεκαετίες τα ρωσικά κοιτάσματα υδρογονανθράκων συμβάλλουν σημαντικά στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.

Σε ότι αφορά το φυσικό αέριο, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Ρωσία κατέχει μακράν τα μεγαλύτερα αποδεδειγμένα αποθέματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με στοιχεία της U.S. Energy Administration Information για το 2012, κατέχει 1.680 τρισ. κυβικά πόδια (tcf) από τα συνολικά παγκόσμια αποθέματα των 6.845 tcf. Δηλαδή, περίπου το 25% των επιβεβαιωμένων παγκόσμιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου. [1] Για να κατανοήσουμε τον τρόπο λειτουργίας της ρωσικής βιομηχανίας υδρογονανθράκων και τη συμβολή της στην ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας, θα πρέπει να αναφέρουμε τα εξής:

- ✓ Πρώτον, οι ρωσικές εταιρίες υδρογονανθράκων ελέγχονται άμεσα από τη ρωσική κυβέρνηση.
- ✓ Δεύτερον, σύμφωνα με δήλωση του Ρώσου προέδρου Πούτιν για το 2012, περίπου το 50% από τα έσοδα του ρωσικού κράτους προήλθαν από φόρους στους υδρογονάνθρακες. Σύμφωνα με άλλες εκτιμήσεις, ίσως το ποσοστό αυτό να είναι ακόμη υψηλότερο.

Εξαγωγές φυσικού αερίου στην Ευρώπη

Η Ρωσία εξάγει στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ένα τέταρτο της απαιτούμενης ποσότητας φυσικού αερίου, ενώ ορισμένες χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου εξαρτημένες από το ρωσικό φυσικό αέριο και πετρέλαιο.

Η Ευρώπη είναι η πιο σημαντική αγορά ενέργειας προς την οποία κατευθύνεται το ρωσικό φυσικό αέριο. Το 2011, περίπου το 53% των συνολικών εξαγωγών φυσικού αερίου της ελεγχόμενης από τη ρωσική κυβέρνηση εταιρίας υδρογονανθράκων Gazprom διοχετεύθηκε προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, το περίπου 30% κατευθύνθηκε προς τα κράτη μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ) [2], πολλά από τα οποία αδυνατούσαν να το αποπληρώσουν και ως εκ τούτου το προμηθεύονταν με επιδοτούμενες τιμές, με ότι αυτό συνεπάγεται για το βαθμό εξάρτησής τους από τη Μόσχα. Ενώ, την υπόλοιπη ποσότητα προμηθεύθηκε η Τουρκία, ευρωπαϊκές χώρες εκτός της ΕΕ και χώρες της Ασίας.

Είναι προφανές ότι η Ρωσία, πέρα από την ανάκαμψη της οικονομίας της, χρησιμοποιεί τους φυσικούς της πόρους και ως εργαλείο της εξωτερικής της πολιτικής. Εξάλλου, αυτή η εκτίμηση επίσημα συμπεριλαμβάνεται και στη ρωσική έκθεση «Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας έως το 2020» (National Security Strategy to 2020) που δημοσιεύθηκε το Μάρτιο του 2009 και όπου ρητά αναφέρεται ότι «οι ρωσικοί φυσικοί πόροι συνιστούν παράγοντα ενίσχυσης της επιρροής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην παγκόσμια αρένα». [3]

Εύκολα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι «η οικονομική ανάκαμψη της Ρωσίας επί εποχής Πούτιν οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στα τεράστια κέρδη, που απέφεραν οι εξαγωγές ενέργειας προς την Ευρώπη». Είναι λοιπόν εύλογο η Ουάσιγκτον να προβληματίζεται για την ενεργειακή εξάρτηση των Ευρωπαίων εταίρων της από τη

Ρωσία, για την αυξανόμενη ρωσική επιρροή σε συγκεκριμένες περιοχές της ανατολικής Ευρώπης, όπου λειτουργούν οι υποδομές διανομής ενέργειας, αλλά και για τη διατήρηση του status quo που μεταψυχροπολεμικά «γιγαντώνει» σταθερά τη ρωσική οικονομία και κατ' επέκταση τη ρωσική εθνική ισχύ. Μάλιστα, είναι προφανές ότι η Ουάσιγκτον θεωρεί αυτή τη ρωσο-ευρωπαϊκή ενεργειακή σχέση ως «απειλή κατά των υφιστάμενων διατλαντικών σχέσεων».

Το υφιστάμενο ρωσικό ενεργειακό μονοπώλιο προς την Ευρώπη προβληματίζει και τους ίδιους τους Ευρωπαίους «πελάτες». Όχι βέβαια για τους ίδιους λόγους, που όπως προαναφέρθηκε δημιουργεί ανησυχίες στην Ουάσιγκτον, αλλά για την υψηλή πιθανότητα προσωρινής ή παρατεταμένης διακοπής της ροής ενέργειας κυρίως προς την ενεργοβόρα βιομηχανική κεντρική Ευρώπη. Ήδη, τα τελευταία χρόνια, έχουν σημειωθεί δύο ενεργειακές κρίσεις, που οφείλονταν στις σχέσεις της Ρωσίας με γειτονικές προς αυτή χώρες. Τον Ιανουάριο του 2009, η Gazprom διέκοψε όλες τις προμήθειες φυσικού αερίου που διέρχονταν από την Ουκρανία για σχεδόν τρεις εβδομάδες, επειδή οι δύο πλευρές δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία για ένα ουκρανικό χρέος προς την Gazprom, αλλά και για την τελική τιμή του ρωσικού φυσικού αερίου που θα προμηθεύονταν οι Ουκρανοί. Εκείνη την εποχή, περίπου το 80% των εισαγωγών ρωσικού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη διερχόταν μέσω των ουκρανικών αγωγών. Στις αρχές του 2006, μια παρόμοια ρωσο-ουκρανική διαφωνία είχε καταλήξει και πάλι σε διακοπή της προμήθειας φυσικού αερίου προς την Ευρώπη. Επίσης, το 2010 και το 2011, οι διαφορές μεταξύ της Ρωσίας και της Λευκορωσίας είχαν ως αποτέλεσμα την προσωρινή μείωση των αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου προς τη Λευκορωσία και τις γειτονικές χώρες. Τελικά, η Μόσχα απέκτησε τον πλήρη έλεγχο των λευκορωσικών υποδομών μεταφοράς φυσικού αερίου, με αντάλλαγμα σημαντικές μειώσεις στην τιμή του εισαγόμενου ρωσικού φυσικού αερίου.

Ειδικά στην παρούσα φάση της υφιστάμενης συγκρουσιακής κατάστασης στην Ουκρανία, τα παραπάνω περιστατικά καταδεικνύουν αφενός ότι «η Ρωσία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αξιόπιστος προμηθευτής ενέργειας προς την Ευρώπη», αφετέρου ότι «απαιτείται άμεσα η αναβάθμιση της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας». Αυτή η επιθυμητή για την Ευρώπη αναβάθμιση της ενεργειακής της ασφάλειας θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη στήριξη προγραμμάτων κατασκευής νέων αγωγών φυσικού αερίου, οι οποίοι θα παρέκαμπταν χώρες όπως η Ουκρανία και άλλες χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Επιπρόσθετα, θα μπορούσε να υλοποιηθεί με την επίσχεση της εκμετάλλευσης των ισραηλινο-κυπριακών κοιτασμάτων φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και με την από κοινού υποστήριξη του Βερολίνου και της Ουάσιγκτον στην επίσχεση της εκμετάλλευσης των πιθανών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή του Ιονίου και νότια της Κρήτης. Ειδικά η τελευταία περίπτωση θα μπορούσε να προωθηθεί από την Αθήνα με συγκεκριμένες προτάσεις και επιχειρήματα, όπως για παράδειγμα τα αποτελέσματα των ερευνών του Nordic Explorer και η ευρωπαϊκή απαίτηση για άμεση αξιοποίησή τους.

Το 2011, η Ρωσία, κατανοώντας τις ευρωπαϊκές ανησυχίες και προκειμένου να διατηρήσει το υφιστάμενο ενεργειακό μονοπώλιο, άρχισε να μεταφέρει φυσικό αέριο απευθείας από τη Ρωσία προς τη Γερμανία, μέσω του υποθαλάσσιου αγωγού Nord Stream από τη Βαλτική Θάλασσα. Επίσης, πρότεινε την κατασκευή και άλλων αγωγών μέσω της Βαλτικής, αλλά η Γερμανία απέρριψε την πρόταση.

Πλην της Γερμανίας και αρκετές άλλες χώρες της ΕΕ ανησυχούν για τις πιθανές συνέπειες της ενεργειακής υπερεξάρτησής τους από τη Ρωσία. Πρόσφατα, για το λόγο αυτό και φυσικά με τις ευλογίες της Ουάσιγκτον, οι Βρυξέλλες υποστήριξαν την κατασκευή του «νότιου διαδρόμου αγωγών», παρακάμπτοντας το ρωσικό έδαφος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα μέρος των απαιτούμενων υδρογονανθράκων προς την Ευρώπη θα προέρχεται σε πρώτη φάση από το Αζερμπαϊτζάν. Από το 2019, ο αγωγός TAP (Trans Adriatic Pipeline) αναμένεται να μεταφέρει αζέρικο φυσικό αέριο

από το κοίτασμα Shah Deniz 2 (περίπου 40 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του Μπακού, στην Κασπία Θάλασσα), μέσω της Τουρκίας, της Ελλάδας και της Αλβανίας προς την Ιταλία. [4] Ωστόσο, η μικρή δυναμικότητα του αγωγού (περίπου 350 bcf ετησίως, με δυνατότητα επέκτασης στα 700 bcm) και τα λιγοστά εκτιμώμενα αποθέματα του εν λόγω κοιτάσματος, δεν αναμένεται μεσοπρόθεσμα να περιορίσουν σημαντικά την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία.

Η Gazprom αντιδρώντας ανταγωνιστικά στην υλοποίηση του σχεδίου για το «νότιο διάδρομο αγωγών», ανέλαβε μαζί με την ιταλική ENI την κατασκευή του South Stream (ετήσιας δυναμικότητας 2.300 bcf μέχρι το 2019), που ξεκινά από τη Ρωσία, συνεχίζει υποθαλάσσια κάτω από τη Μαύρη Θάλασσα και δια μέσου της Βουλγαρίας προορίζεται να καταλήξει στην Αυστρία και την Ιταλία. Η Σερβία, η Ουγγαρία και η Σλοβενία έχουν ήδη υπογράψει σχετικές συμφωνίες για την κατασκευή αυτού του έργου, που ξεκίνησε στα τέλη του 2013 και οι πρώτες παραδόσεις προγραμματίζονται για το τέλος του 2015. Ωστόσο, το πρόγραμμα του South Stream αντιμετωπίζει κάποια προβλήματα. Συγκεκριμένα, το Δεκέμβριο του 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προειδοποίησε τις συμμετέχουσες χώρες ότι πρέπει να επαναδιαπραγματευθούν τις συμφωνίες τους με την Gazprom, επειδή παραβιάζουν τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, που απαγορεύει μια εταιρία να είναι ιδιοκτήτρια του αγωγού και συγχρόνως να παρέχει και το φυσικό αέριο. Με άλλα λόγια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέστησε σαφές ότι ένας αγωγός πρέπει χωρίς διακρίσεις να μπορεί να χρησιμοποιείται και από τρίτες χώρες παραγωγής φυσικού αερίου, προκειμένου να μη διαταράσσεται η ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια.

Στροφή και προς τις ασιατικές αγορές ενέργειας

Από την πλευρά της, η ρωσική κυβέρνηση αντιλαμβάνομενη τις τάσεις ενεργειακής απεξάρτησης των Ευρωπαίων σχεδιάζει να αυξήσει τις εξαγωγές φυσικού αερίου προς τις χώρες της Ασίας, όπως για παράδειγμα προς την Κίνα, τη Νότια Κορέα και την Ιαπωνία. Συγκεκριμένα, σχεδιάζει να αυξήσει το ποσοστό των συνολικών εξαγωγών της προς την ασιατική αγορά ενέργειας, από περίπου 7% το 2010 σε 20% έως το 2030. Καθόλου απίθανο η ουκρανική κρίση να οδηγήσει στην περαιτέρω αύξηση αυτών των ποσοστών, με συνέπεια την ανάγκη αναζήτησης νέων προμηθευτών από την ευρωπαϊκή πλευρά. Αναφορικά με την τεράστια κινεζική αγορά ενέργειας, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Μόσχα αντιμετωπίζει δυσκολίες, καθότι το Πεκίνο μπορεί να εξασφαλίσει φυσικό αέριο από την Κεντρική Ασία, με τιμή κατά 33% χαμηλότερη σε σχέση με την αντίστοιχη τιμή του ρωσικού φυσικού αερίου. Αξίζει να τονίσουμε ότι το Δεκέμβριο του 2013 η Gazprom έχασε το μονοπώλιο των εξαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου (Liquefied Natural Gas - LNG) και ότι άλλες ρωσικές εταιρίες, όπως η Rosneft και η Novatek, αναμένεται να εξάγουν LNG στην Ασία και ενδεχομένως και στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει στη μείωση των τιμών και στην επάρκεια φυσικού αερίου προς τις αγορές ενέργειας, αλλά είναι σίγουρο ότι η ρωσική κυβέρνηση θα εξακολουθήσει αφενός να διατηρεί τον έλεγχο των εξαγωγών φυσικού αερίου, αφετέρου να εφαρμόζει την ίδια φορολογική πολιτική, που της δίνει τη δυνατότητα να ασκεί επιρροή περίξ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και ταυτόχρονα να διατηρεί σε υψηλούς ρυθμούς την ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας.

[1] U.S. Energy Administration Information, Russia, Overview data for Russia, May 30, 2013

[2] Εκτός από τη Ρωσία, η Κοινοπολιτεία των Ανεξαρτήτων Κρατών (Commonwealth of Independent States - CIS) περιλαμβάνει την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν, την Κιργιζία, τη Μολδαβία, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Το Τουρκμενιστάν και η Ουκρανία διατηρούν ειδική σχέση, ενώ η Γεωργία απεσύρθη από την ΚΑΚ το 2009.

[3] "National Security Strategy to 2020", March 12, 2009

[4] Βασίλης Γιαννακόπουλος, «Το αζέρικο φυσικό αέριο και τα ερωτήματα για τον TAP», 28 Ιουνίου 2013

<http://www.geostrategy.gr/pdf/20130628%20TAP.html>